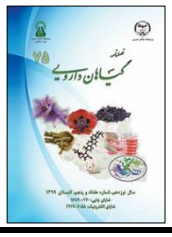
فصلنامه گیاهان دارویی ۱۳۹۹؛ ۱۹(۷۵): ۳۰-۵۴

فصلنامه گیاهان دارویی

Journal homepage: www.jmp.ir

پژوهشکده گیاهان دارویی
جهاد دانشگاهی

مقاله تحقیقاتی

مطالعه اتنوبوتانی برخی از گیاهان دارویی شهرستان ابهر، استان زنجان

مهناز وفادار، زهره طغرانگار*

گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

اطلاعات مقاله

گل‌واژگان:
ابهر
اتنوبوتانی
گیاهان دارویی
استان زنجان

چکیده

مقدمه: اتنوبوتانی مطالعه کاربرد سنتی و محلی گیاهان مناطق مختلف توسط افراد محلی و فرهنگ‌های مختلف است. هدف آن توصیف روابط میان فرهنگ‌ها و گیاهان با تمرکز بر چگونگی استفاده از آنها می‌باشد. افراد محلی و سالخوردگان هر منطقه اغلب اطلاعات زیادی در مورد کاربردهای سنتی گیاهان دارند. **هدف:** هدف این پژوهش معرفی مهم‌ترین گونه‌های گیاهی دارویی شهرستان ابهر و کاربردهای آنها در درمان‌های سنتی است. **روش بررسی:** پس از بررسی منطقه، گفت‌وگو با افراد مطلع بومی و دریافت اطلاعات محلی، گیاهان دارویی شهرستان ابهر طی سال‌های ۹۵-۹۴ جمع‌آوری شد و با شناسایی علمی آنها نام فارسی، نام محلی و اندام‌های مورد استفاده، خواص دارویی و نحوه استفاده نیز تعیین شد. **نتایج:** یافته‌های تحقیق حضور ۷۱ گونه گیاهی دارویی متعلق به ۲۹ خانواده را نشان می‌دهد. خانواده‌های Asteraceae، Fabaceae و Lamiaceae با ۱۱، ۱۰ و ۸ گونه، به‌ترتیب مهم‌ترین خانواده‌های گیاهی دارویی در منطقه مورد مطالعه هستند. مهم‌ترین کاربردهای دارویی گیاهان شهرستان ابهر در درمان ناراحتی‌های گوارشی (۵۴/۹۳ درصد) است. همچنین استفاده به شکل‌های دم‌کرده و جوشانده (۷۶/۰۶ درصد) یا به صورت عصاره (۳۸/۰۳ درصد) بیشترین مورد کاربرد را دارد. **نتیجه‌گیری:** وجود ۷۱ گونه گیاه دارویی با استفاده‌های متنوع آنها توسط افراد بومی در درمان بیماری‌ها در شهرستان ابهر نشان‌دهنده ارزش طب سنتی در این منطقه می‌باشد که حفظ و توسعه این دانش بومی می‌تواند در درمان مناسب‌تر، کم هزینه‌تر و با عوارض جانبی کمتر برخی بیماری‌ها نقش بسزایی داشته باشد. هم‌چنین آموزش مردم محلی جهت حفاظت از این گنجینه‌های عظیم طبیعی و اجتناب از برداشت بی‌رویه گیاهان دارویی امری ضروری به‌نظر می‌رسد.

۱. مقدمه

ایران یکی از کشورهای دارای فلور غنی و برخوردار از تنوع اقلیمی گسترده است. مناطق معتدل پرباران خزری با جلگه‌ها، دشت‌ها و جنگل‌های انبوه خزان‌کننده در شمال کشور، مناطق مرتفع کوهستانی در کوهستان‌های البرز و زاگرس، همچنین مناطق نیمه‌بیابانی تا بیابانی بخش‌های مرکزی ایران، رویشگاه‌های استپی گسترده و مناطق پست حواشی سواحل خلیج‌فارس و دریای عمان به خوبی تنوع

* نویسنده مسؤول: Ztoghranegar@znu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۹ بهمن ۱۳۹۷؛ **تاریخ دریافت اصلاحات:** ۲۱ خرداد ۱۳۹۸؛ **تاریخ پذیرش:** ۲۲ خرداد ۱۳۹۸

doi: 10.29252/jmp.19.75.30

© 2020. Open access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

قابل توجه رویشی و خرد اقلیم‌های متکثر این کشور را نشان می‌دهند.

دانش اتنوبوتانی (Ethnobotany) به مطالعه کاربردهای بومی، محلی و سنتی افرد، اقوام و فرهنگ‌های مختلف از گیاهان می‌پردازد. این واژه از ترکیب دو واژه اتنو به معنای مردم و بوتانی به معنای گیاه‌شناسی گرفته شده است. اتنوبوتانی شیوه‌ای از پایش علمی اطلاعات موجود در اذهان عمومی است. بخش بسیار مهمی از منابع اطلاعات‌گیری در یک مطالعه اتنوبوتانی مربوط به داده‌های به دست آمده از زندگی طبیعی مردم یک قوم در مورد نگرش آنها به گیاهان است [۱]. در واقع، در یک مطالعه اتنوبوتانیک، محقق پس از مراجعه به منطقه و بررسی‌های اولیه در مورد آشنایی با منطقه، به افراد محلی، ساکنین قدیمی و مطلعین باتجربه مراجعه کرده و در جریان دانسته‌ها و دانش سنتی آنها پیرامون کاربردهای مختلف گیاهان از جمله کاربردهای دارویی، غذایی، رنگرزی، صنایع دستی و ... قرار می‌گیرد و اطلاعات غیرمکتوب و شفاهی آنها را به صورت مستند درمی‌آورد.

از نظر سابقه تاریخی در آثار دانشمندان به نام ایرانی مثل ابوعلی‌سینا به موارد متعددی از کاربردهای گیاهان اشاره شده است و ایرانیان از جمله اقوام دنیا هستند که در زندگی روزمره خویش به استفاده سنتی از گیاهان علاقه داشته و از دیرباز به این مهم اهتمام داشته‌اند. مطالعات اتنوبوتانی در مناطق مختلف و استان‌های مختلف کشور سابقه قابل توجهی دارد. به دنبال نخستین مطالعه اتنوبوتانی در ایران [۲]، مطالعات دیگری نیز انجام شده‌اند از جمله: مطالعه اتنوبوتانی در جیرفت [۳]، بهبهان [۴]، کازرون [۵]، فسا [۶]، زارم‌رود نکا [۷]، مبارکه اصفهان [۸]، منطقه زریوار در مریوان [۹]، منطقه کچیک در گلستان [۱۰]، شمال شرق خوزستان [۱۱]، شمال شرق خلیج فارس [۱۲]، نمارستاق آمل [۱۳]، عجب‌شیر [۱۴]، الموت و قزوین [۱۵، ۱۶]، همدان [۱۷] و گیلان [۱۸].

شهرستان ابهر در جنوب شرق استان زنجان یکی از مناطق با تنوع گونه‌ای گیاهی بالا در استان است. این شهرستان در همسایگی استان‌های قزوین و همدان قرار داشته و از دشت‌ها، مناطق کوهستانی و ارتفاعات تشکیل یافته است. ابهر به دلیل برخورداری از منابع آبی مناسب و جریان رودهای مختلفی چون ابهررود و همین‌طور میزان مناسبی از نزولات جوی و ذوب برف‌های زمستانی از پوشش گیاهی قابل توجهی برخوردار است. ساکنین این شهرستان و روستاهای اطراف آن از قدیم‌الایام باتوجه به بکر بودن منطقه و رویش‌های گیاهی غنی در دسترس، از گیاهان علفی، پیازی، تا بوته‌ای و درختچه‌ای و همین‌طور گیاهان درختی به استفاده از گیاهان محلی و خودرو اعتقاد راسخ داشته و با خواص گیاهان در درمان سنتی امراض، تقویت اشتها و قوا و رفع آلام جسمانی آشنا بوده‌اند. مطالعاتی بر روی فلور و رستنی‌های استان زنجان با تأکید بر معرفی فلور این استان و همین‌طور معرفی گیاهان دارویی آن صورت پذیرفته است اما به طور عمده این مطالعات رویکرد اتنوبوتانیک نداشته‌اند. در قالب طرح جمع‌آوری و شناسایی گیاهان استان زنجان، در مجموع ۱۱۰۸ گونه گیاهی از استان جمع‌آوری و در هرباریوم ثبت و نگهداری شده است [۱۹]. در بررسی فلوریستیک سه منطقه از شهرستان ابهر واقع در جنوب شرق استان زنجان نیز در مجموع ۳۱۰ گونه گیاهی شناسایی شده است [۲۰]. گیاهان دارویی بخش شمال غربی طارم زنجان شناسایی و پراکنش جغرافیایی آنها مورد مطالعه قرار گرفته است [۲۱]. با تمرکز بر جمع‌آوری گیاهان دارویی استان زنجان، ۲۱۲ گونه متعلق به ۶۸ خانواده معرفی شده که در این میان خانواده کاسنی (Asteraceae) بیشترین تعداد گیاهان دارویی را داشته و پس از آن، خانواده‌های نعنائیان (Lamiaceae) و گل‌سرخیان (Rosaceae) قرار دارند [۲۲].

با انجام مطالعه اتنوبوتانی در شهرستان زنجان و گفت‌وگو با عطارها، فروشندگان گیاهان دارویی، مردم محلی و

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

روستایی و رنگرزها، ۷۷ گونه گیاهی متعلق به ۳۲ خانواده معرفی شده است [۲۳]. اهم کاربردهای این گیاهان در مواردی چون مصارف متنوع طبی-دارویی، غذایی، رنگرزی، سوختی و صنایع دستی می‌باشد. همچنین با بررسی اتنوبوتانیک گیاهان دارویی منطقه سجاسرود زنجان، ۵۲ گونه گیاهی متعلق به ۲۲ خانواده شناسایی شده است [۲۴]. بیشترین تعداد گونه‌ها مربوط به خانواده‌های نعنائیان (Lamiaceae) و کاسنی (Asteraceae) بوده و مهم‌ترین کاربرد سنتی گیاهان نیز در درمان ناراحتی‌های گوارشی می‌باشد. این پژوهش مهم‌ترین گونه‌های گیاهی دارویی را که توسط ساکنان محلی شهرستان ابهر در درمان بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد مورد بررسی قرار می‌دهد.

۲. مواد و روش‌ها

۲.۱. معرفی منطقه مورد مطالعه

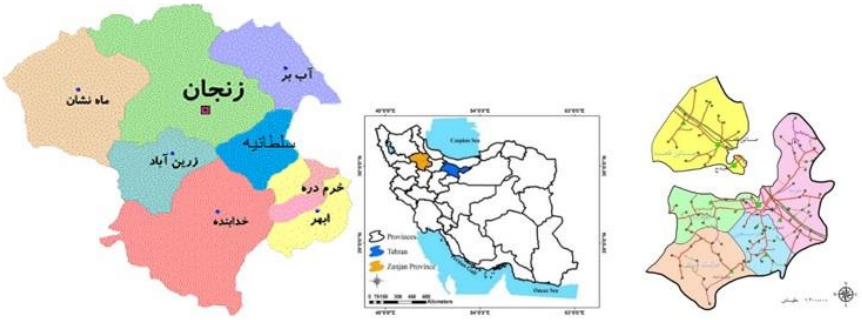
شهرستان ابهر واقع در جنوب شرق استان زنجان با وسعت ۳۳۶۲ کیلومترمربع و در دامنه ارتفاعی ۱۵۴۰ متر بالاتر از سطح دریا در محدوده عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۴۵ دقیقه عرض شمالی از شمال به شهرستان طارم، از شمال شرق به استان قزوین، از شرق به شهرستان تاکستان، از جنوب به استان همدان، از غرب به شهرستان خدابنده و از شمال غرب به شهرستان زنجان محدود می‌شود (شکل ۱). میانگین بارندگی سالانه آن ۳۲۳/۵ میلی‌متر، رطوبت نسبی آن ۵۳/۴۹ درصد و میانگین درجه حرارت سالیانه آن ۱۲/۵۱ درجه سانتی‌گراد است (شکل ۲). از نظر اقلیمی بر طبق طبقه‌بندی اقلیمی دومارتن، اقلیم این شهرستان نیمه‌خشک و سرد است. ابهر زمستان‌های سرد و تابستان‌های معتدل دارد و عمده بارندگی در فصل زمستان و بهار اتفاق می‌افتد. این شهرستان از دو بخش عمده دشت و ارتفاعات تشکیل یافته است و رودخانه‌های مهم ابهررود و دلی‌چای از منابع تأمین آب این منطقه هستند. سلسله کوه‌های قارلوق، آق داغ و شتر کوه در شمال و سلسله کوه‌های ملاداغی و چال چالا در جنوب این شهر قرار دارند. خاک منطقه از نظر جنس، رسی و شنی است البته در اطراف ابهررود میزان رس خاک بیشتر بوده و نفوذپذیری خاک کمتر است و با دور شدن از این رودخانه بر میزان شن خاک افزوده می‌شود [۲۵].

۲.۲. روش مطالعه

ابتدا با استفاده از نقشه‌های توپوگرافی و مراجعات مکرر به شهرستان ابهر در طی سال‌های ۹۵-۹۴، حدود کلی و جزئی شهرستان و عوارض طبیعی آن مورد بررسی قرار گرفت. جاده‌ها، مسیرها و مناطق روستایی اطراف نیز مورد بازدید قرار گرفت. به منظور دستیابی به اطلاعات اتنوبوتانیک و کاربردهای محلی، سنتی و طبی گیاهان دارویی پرمصرف در این منطقه، مصاحبه‌های متعددی با افراد مطلع در این زمینه مثل سالخوردگان، روستائیان، افراد باتجربه، عطارها و فروشندگان گیاهان دارویی انجام گرفت. در این مصاحبه‌ها، پرسش‌هایی با مضامین سابقه و قدمت استفاده از گیاهان در این شهرستان، اسامی محلی گیاهان دارویی، خواص دارویی، اندام مورد استفاده و نحوه مصرف گیاهان مطرح و دانسته‌ها و اطلاعات افراد محلی که در مجموع ۱۴۳ نفر بودند ثبت شد (جدول ۱). هم‌زمان، نمونه‌های گیاهی پرس و هرباریومی شد و به هرباریوم در حال تاسیس دانشکده علوم دانشگاه زنجان انتقال یافت. سپس با استفاده از منابع و مراجع معتبر تاکسونومیک نظیر فلور ایرانیکا [۲۶]، فلور ایران [۲۷]، فلور ترکیه [۲۸]، فلور شوروی [۲۹]، فلور عراق [۳۰] و کورموفیت‌های ایران [۳۱] شناسایی علمی گیاهان صورت پذیرفت. آخرین تغییرات رده‌بندی و هم‌نامی گیاهان بر اساس سیستم طبقه‌بندی APG IV [۳۲] و نام‌گذاری گیاهان موردنظر و مولفان آنها با استفاده از سایت‌های معتبر گیاه‌شناسی [۳۳] انجام پذیرفت. اسامی فارسی گیاهان بر

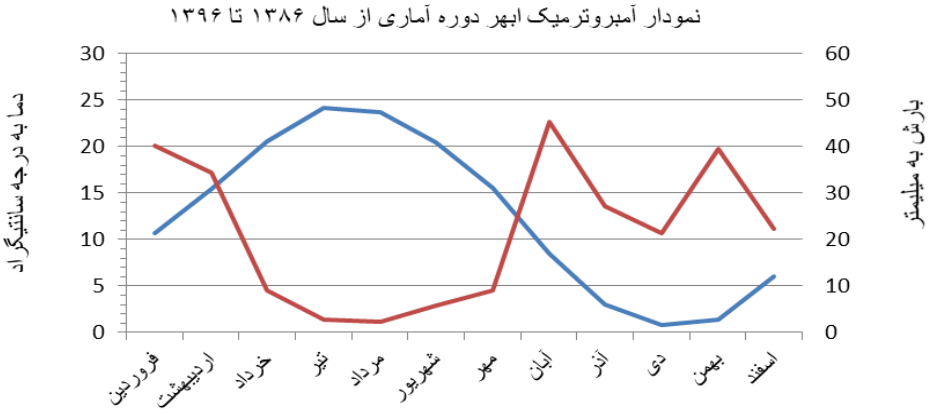
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

اساس منبع فرهنگ نام‌های گیاهان ایران [۳۴] و خواص و کاربردهای دارویی نیز بر اساس منابع معتبر گیاهان دارویی [۳۸ – ۳۵] مورد بازبینی قرار گرفت.

شکل ۱. محدوده شهرستان ابهر و موقعیت منطقه در استان زنجان [۴۰، ۳۹]

شکل ۲. منحنی آمبروترمیک شهرستان ابهر، خط قرمز نشان‌دهنده بارش و خط آبی نشان‌دهنده دما (طبق آمار ایستگاه هواشناسی خرمدره طی دوره آماری ۱۳۹۵–۱۳۸۶)

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

جدول ۱. مناطق مورد مطالعه و جزئیات مربوط به جمع‌آوری اطلاعات از افراد محلی در حوزه شهرستان ابهر

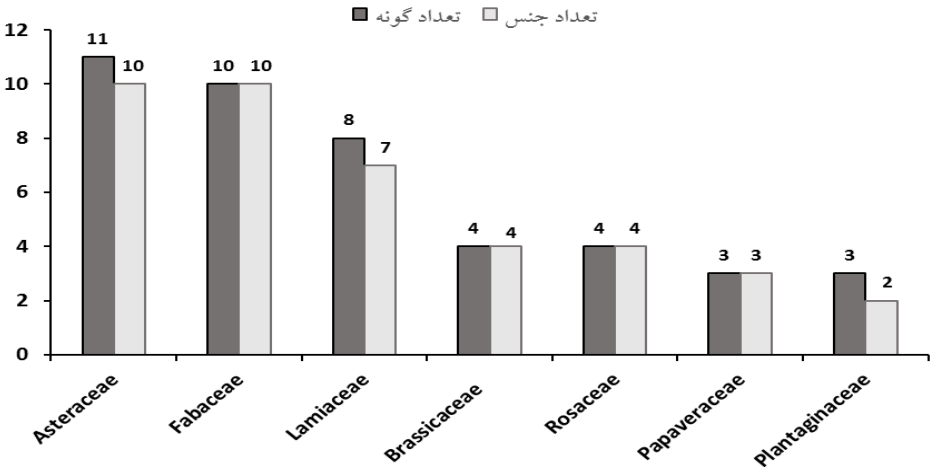
مشخصات مربوط به افراد بومی پرسش شده و روستاهای منطقه					
ردیف	منطقه	افراد پرسش شده در منطقه		محدوده سنی افراد	سطح سواد
		زن	مرد		
۱	روستای کوله خانه	۲	۱	۵۴-۷۳	بی‌سواد تا ابتدایی
۲	شریف آباد	۴	۶	۴۸-۷۲	بی‌سواد تا لیسانس
۳	نورین	۳	۷	۵۰-۶۸	بی‌سواد تا ابتدایی
۴	قروه	۶	۴	۵۳-۷۰	بی‌سواد تا ابتدایی
۵	فنوش آباد	۲	۸	۵۵-۷۵	بی‌سواد تا دیپلم
۶	میمون دره	۳	۷	۵۰-۷۴	بی‌سواد تا ابتدایی
۷	کینه ورس	۴	۶	۴۶-۷۳	بی‌سواد تا فوق‌لیسانس
۸	چنگ الماس	۵	۵	۵۰-۷۸	بی‌سواد تا دیپلم
۹	چیشن	۲	۸	۴۹-۷۱	بی‌سواد تا متوسطه
۱۰	کلنگرز	۱	۹	۵۲-۷۲	بی‌سواد تا ابتدایی
۱۱	قوهچین	۵	۵	۴۶-۷۳	بی‌سواد تا لیسانس
۱۲	مرشون	۶	۴	۵۰-۷۸	بی‌سواد تا ابتدایی
۱۳	کله خانه	۳	۷	۵۲-۷۰	بی‌سواد تا متوسطه
۱۴	بهاور	۴	۶	۵۵-۷۵	بی‌سواد تا دیپلم
۱۵	قمچ آباد	۲	۸	۴۹-۷۰	بی‌سواد تا متوسطه
		۵۲ (زن)	۹۱ (مرد)	در مجموع (۱۴۳ نفر)	

۳. نتایج

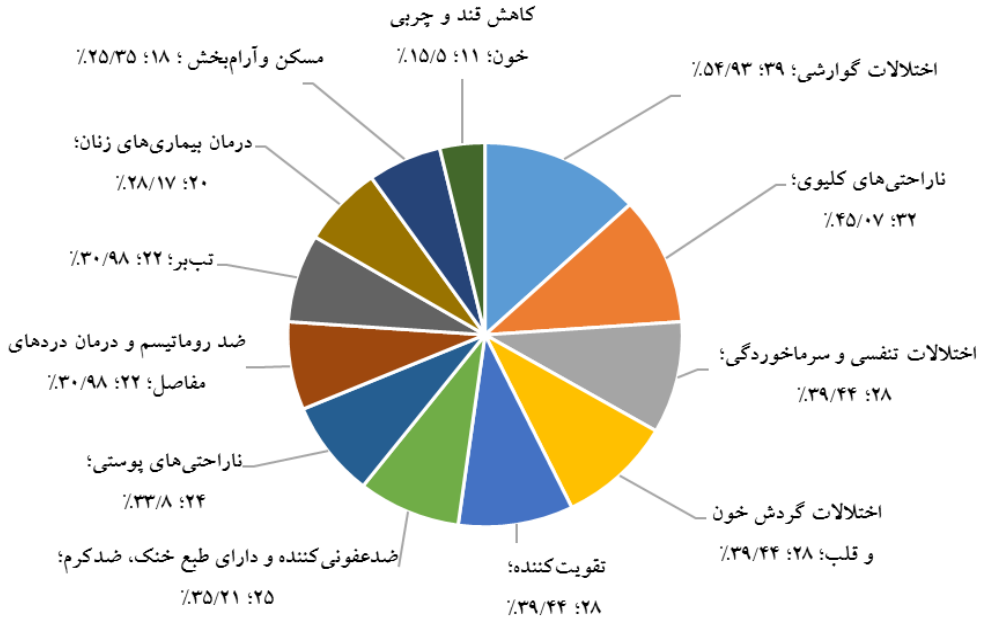
بنابر نتایج این پژوهش، در مجموع تعداد ۷۱ گونه گیاه دارویی متعلق به ۲۹ خانواده در شهرستان ابهر توسط مردم بومی به عنوان گیاهان دارویی رایج مورد استفاده قرار می‌گیرند. خانواده‌های کاسنی (Asteraceae) با ۱۱ گونه (۱۵/۵۰ درصد)، خانواده حبوبات (Fabaceae) با ۱۰ گونه (۱۴/۰۸ درصد)، خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۸ گونه (۱۱/۲۷ درصد)، خانواده‌های کلمیان (Brassicaceae) و گل سرخیان (Rosaceae) با ۴ گونه (۵/۶۳ درصد) به ترتیب مهم‌ترین خانواده‌های گیاهی از نظر غنای گونه‌ای هستند (شکل ۳). مهم‌ترین گونه‌های گیاهی مورد استفاده نیز سماق، شوکران کبیر، بومادران، بابونه زرد، کاسنی، خاکشیر ایرانی، بولاغ‌اوتی، بالنگو، گزنه‌سای ساقه آغوش، پونه، مریم‌گلی لوله‌ای، مریم‌نخودی، چای کوهی، شیرین بیان، عدس، یونجه، یونجه زرد، پنیرک گل‌ریز، اسفند، بارهنگ تخم‌مرغی، ترشک واریزه‌ای، شیرخشت سکه‌ای، نسترن وحشی، شیرپنیر و بید مرتفع می‌باشند. بیشترین کاربردهای دارویی سنتی و محلی گیاهان شهرستان ابهر در درمان ناراحتی‌های مربوط به سیستم گوارشی (۳۹ گونه، ۵۴/۹۳ درصد)، کلیوی (۳۲ گونه، ۴۵/۰۷ درصد)، تنفسی، گردش خون و تقویت‌کننده بدن (۲۸ گونه، ۳۹/۴۴ درصد) است و پس از آن به ترتیب ضدعفونی کننده و ضدکرم (۲۵ گونه، ۳۵/۲۱ درصد)، ناراحتی‌های پوستی (۲۴

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

گونه، ۳۳/۸ درصد)، درمان دردهای مفاصل و تب‌بر (هر کدام ۲۲ گونه، ۳۰/۹۸ درصد)، بیماری‌های زنان (۲۰ گونه، ۲۸/۱۷ درصد)، مسکن و آرام‌بخش (۱۸ گونه، ۲۵/۳۵ درصد) و کاهش‌دهنده قند و چربی خون (۱۱ گونه، ۱۵/۵ درصد) قرار دارند (شکل ۴).

شکل ۳. نمودار مهم‌ترین خانواده‌های گیاهی دارویی مورد استفاده در درمان سنتی در شهرستان ابهر

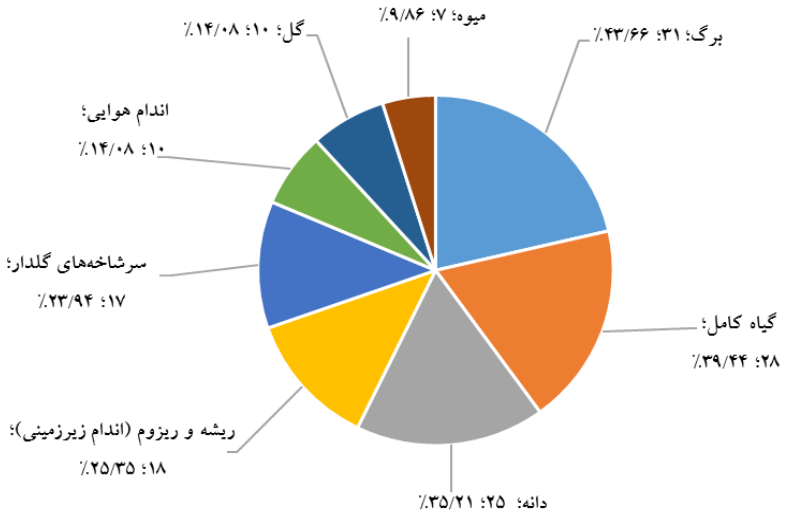

شکل ۴. نمودار مهم‌ترین خواص درمانی گیاهان دارویی مورد استفاده در شهرستان ابهر

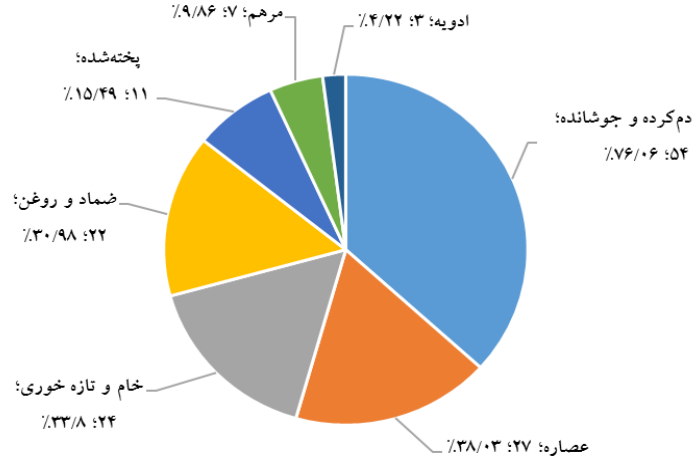
علاوه بر استفاده از گیاه کامل (۲۸ گونه، ۳۹/۴۴ درصد)، دیگر بخش‌های گیاهی مورد استفاده برگ (۳۱ گونه، ۴۳/۶۶ درصد)، دانه (۲۵ گونه، ۳۵/۲۱ درصد)، ریشه یا ریزوم (۱۸ گونه، ۲۵/۳۵ درصد)، سرشاخه‌های گلدار (۱۷ گونه، ۲۳/۹۴ درصد)، اندام هوایی و گل (هر کدام ۱۰ گونه، ۱۴/۰۸ درصد) و نیز میوه (۷ گونه، ۹/۸۶ درصد) می‌باشد (شکل ۵). رایج‌ترین شیوه مصرف گیاهان دارویی منطقه مورد مطالعه به ترتیب به صورت‌های دم‌کرده و جوشانده (۵۴ گونه، ۷۶/۰۶

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

درصد)، عصاره (۲۷ گونه، ۳۸/۰۳ درصد)، خام و تازه‌خوری (۲۴ گونه، ۳۳/۸ درصد)، ضماد و روغن (۲۲ گونه، ۳۰/۹۸ درصد)، پخته (۱۱ گونه، ۱۵/۴۹ درصد)، مرهم (۷ گونه، ۹/۸۶ درصد) و ادویه (۳ گونه، ۴/۲۲ درصد) می‌باشد (شکل ۶). فهرست گیاهان دارویی منطقه مورد مطالعه همراه با سایرجزئیات شامل نام علمی، نام خانواده، شماره هرباریومی، نام فارسی، نام محلی، اندام مورد استفاده، خواص دارویی و طریقه مصرف در جدول ۲ ارائه شده است و همچنین فهرست گونه‌های گیاهی دارویی منطقه در درمان سنتی بیماری‌ها در جدول ۳ آورده شده است.

شکل ۵. نمودار توزیع فراوانی بخش‌های گیاهی مورد استفاده در درمان بیماری‌ها در شهرستان ابهر

شکل ۶. توزیع فراوانی نحوه مصرف گیاهان دارویی در شهرستان ابهر

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
Amaranthaceae							
۱	*Amaranthus hybridus* L.	۱۰۰۲	قابض، التیام‌دهنده زخم‌ها، ضداسهال خونی، ضد خونریزی روده	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده، ضماد	خانم سالّاندی، قیرمیزی پاچا، قاراگُز	تاج خروس رنگین سنبل، تاج خروس دورگ
۲	*Amaranthus retroflexus* L.	۱۰۰۱	درمان دل پیچه	دانه	دم‌کرده و جوشانده، ضماد	خانم سالاندی	تاج خروس، زلف عروسان
Anacardiaceae							
۳	*Rhus coriaria* L.	۱۰۱۰	دارای اثرات قلبی – عروقی، کاهش چربی و کلسترول خون، آنتی‌اکسیدان، ضد کم‌خونی، قابض، بند آورنده خون، ضداسهال و اسهال خونی، ضدمیکروب، ضدسرطان، ضدالتهاب	میوه	به صورت ادویه، دم کرده و جوشانده	سماق	سماق
Apiaceae							
۴	*Conium maculatum* L.	۱۰۲۲	مسکن درد، ضداسپاسم، ضدسرطان، درمان تنگی نفس، سوزش ادرار، درمان صرع، درمان پروستات، درمان زخم‌ها	میوه و برگ‌ها	عصاره گیاه، دم‌کرده و جوشانده	بالدیرغان	شوکران کبیر، شوکران
۵	*Grammosciadium platycarpum* Boiss. & Hausskn.	۱۰۱۷	آرام‌کننده اعصاب، ضدتشنج	گیاه کامل	خام و پخته شده همراه با برنج، ادویه	شویوت، چنگک	شوید کوهی
Asteraceae							
۶	*Achillea millefolium* L.	۱۰۳۶	درمان اختلالات قاعدگی، تسکین درد، درمان بواسیر، ضدسرفه، تقویت‌کننده، التیام‌دهنده زخم، مدر، دافع سنگ کلیه	سرشاخه‌های گلدار	دم‌کرده و جوشانده، عصاره، ضماد و روغن	بویمادرن	بومادران هزار برگ
۷	*Achillea santolinoides* subsp. *wilhelmsii* (K.Koch) Greuter	۱۰۳۷	درمان دل درد، ضدسرفه، درمان بواسیر، مقوی معده، مقوی قلب، تقویت تخمدان، ضدخونریزی زیاد قاعدگی، خلط‌آور	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده، خام	بویمادرن	بومادران

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
۸	*Arctium lappa* L.	۱۰۴۵	تصفیه‌کننده خون، مدر، ضددیابت، ضدسرطان، محافظ کبد، معالجه روماتیسم، درمان سرخک، رفع جوش‌های صورت	ریشه، برگ‌ها و دانه	دم‌کرده و جوشانده	بابا آدم، پیتراخ، کالدار، دواوز یارپاغی	بابا آدم
۹	*Centaurea benedicta* (L.) L.	۱۰۴۲	تقویت‌کننده، اشتهاآور، تصفیه‌کننده خون، مدر، ضدنقرس، مسکن دردهای روماتیسمی و عصبی، ضد سرطان، ضدعفونی‌کننده، درمان ناراحتی‌های کبدی و کلیوی، تب‌بر، معالجه زونا، ضداستفراغ در دوران بارداری، آنتی‌بیوتیک، محرک ترشح شیره معده، روده و صفرا، بندآورنده خون	گیاه کامل، سرشاخه‌های گلدار و دانه‌های رسیده	دم‌کرده و جوشانده	دوتیکانی، دوه تیکانی	خار مقدس
۱۰	*Centaurea solstitialis* L.	۱۰۳۹	تب‌بر، مقوی معده	اندام هوایی بویژه سرشاخه‌های گلدار و ریشه	دم‌کرده و جوشانده	ساری باش آلاخ	گل‌گندم زرد
۱۱	*Cichorium intybus* L.	۱۰۴۸	اشتهاآور، تقویت معده، تصفیه‌کننده خون، صفراآور، درمان ناراحتی‌های کبدی، پایین‌آورنده چربی خون، کاهش فشار و قندخون، ضدعفونت، ضدیرقان، تب‌بر، درمان ناراحتی‌های پوستی	برگ‌ها، ریشه، گل و دانه	عصاره، خام و پخته، دم‌کرده و جوشانده، ادویه	کاسنی، چیتّیکان، چتدخ	کاسنی
۱۲	*Cirsium arvense* (L.) Scop.	۱۰۶۲	درمان هاری، مدر، تقویت‌کننده، تب‌بر، تقویت معده، درمان ناراحتی‌های پوستی، محرک ترشحات صفرا	گیاه کامل بویژه ریشه	دم‌کرده و جوشانده	داغ کنگری، پامبوخ تیکانی، قانقال	کنگر صحرایی، کنگر هرز
۱۳	*Cota tinctoria* (L.) J.Gay	۱۰۵۵	درمان گوش درد، ضداسپاسم، محرک قاعدگی، اشتهاآور، التیام‌دهنده زخم‌ها، مسهل، مقوی معده، درمان سرماخوردگی، آرام‌بخش	گل‌ها، دانه و اندام هوایی	دم‌کرده و جوشانده	ببنک	بابونه زرد

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
۱۴	*Gundelia tournefortii* L.	۱۰۴۹	درمان آسم، ضدیرقان، درمان روماتیسم	گیاه کامل	خام و پخته	کنگر	کنگر خوراکی، کنگر علوفه‌ای
۱۵	*Rhaponticum repens* (L.) Hidalgo	۱۰۷۰	درمان ناراحتی‌های معده، ملین	برگ، سرشاخه‌های گلدار و میوه	دم‌کرده و جوشانده، مرهم	ککیه، ککیره	تلخه گیجه
۱۶	*Xanthium spinosum* L.	۱۰۷۷	مدر، التیام‌دهنده، قابض، درمان بیماری‌های پوستی، ضدتب	گیاه کامل	عصاره، دم‌کرده و جوشانده	آجی تیکان	زردینه خاردار
	Brassicaceae						
۱۷	*Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.	۱۰۹۴	بندآورنده خون، درمان خونریزی‌های رحمی، تنگ کننده عروق و افزایش‌دهنده فشار خون، درمان اسهال خونی، محلل سنگ‌های مجاری ادرار، تنظیم‌کننده قاعدگی	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده	چنته چوپان، قوش آپیی	کیسه کشیش
۱۸	*Descurainia sophia* (L.) Webb ex Prantl	۱۰۸۸	مقوی معده، تب‌بر، رفع عطش، رفع التهاب کلیه، آرام بخش، ملین، تصفیه‌کننده خون، بازکننده عروق، ضداسهال، دافع کرم، درمان سرفه‌های مزمن و گرفتگی صدا	دانه، گل‌ها و برگ	ضماد، دم‌کرده و جوشانده، خوراکی	شوورن، سوپورگه	خاکشیر ایرانی
۱۹	*Lepidium latifolium* L.	۱۰۸۴	کاهش چربی خون، مدر، ضدسرطان، درمان آسم، تصفیه‌کننده خون	دانه، اندام هوایی به‌ویژه برگ	خام، ضماد، عصاره	-------	ترتیزک برگ پهن، موچه
۲۰	*Nasturtium officinale* R.Br.	۱۰۹۷	تقویت معده، تصفیه‌کننده خون، مدر، درمان دیابت، درمان روماتیسم، خلط‌آور، ضدسرطان، محرک و مقوی پیاز مو، درمان بیماری‌های کبدی، درمان التهابات پوستی	دانه، برگ‌ها و سرشاخه‌های گلدار	خام، عصاره، دم‌کرده و جوشانده	بولاغ اوتی	آب تره، علف چشمه، ترتیزک آبی، بولاغ اوتی
	Berberidaceae						
۲۱	*Berberis integerrima* Bunge	۱۱۰۰	درمان بواسیر، تب‌بر، رفع اسهال	ریشه، اندام هوایی (ساقه) و میوه	خام و پخته، دم‌کرده و جوشانده، ضماد	زیریش (زیریشک)	زرشک زرافشانی

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
Boraginaceae							
۲۲	*Anchusa azurea* Mill.	۱۱۰۹	تصفیه‌کننده خون، مدر، آرام‌بخش، ضدسرفه	گیاه کامل	پخته، دم‌کرده و جوشانده، عصاره	گاوزبان	گاوزبان
۲۳	*Heliotropium europaeum* L.	۱۱۰۴	درمان مارگزیدگی و عقرب گزیدگی، تهوع‌آور، صفرابر، تب‌بر، قاعده‌آور، دافع سنگ کلیه، ضدکرم روده، ضدزگیل، مقوی قلب، ضدنقرس، درمان سردرد، التیام‌دهنده	گیاه کامل بویژه برگ‌ها و سرشاخه‌های گلدار	دم‌کرده و جوشانده، ضماد، عصاره	-------	آفتاب پرست اروپائی
Caryophyllaceae							
۲۴	*Herniaria hirsuta* L.	۱۱۳۴	مدر، ملین، محرک معده، درمان فتق، تهوع‌آور، ضدافسردگی، درمان التهاب مثانه، درمان سنگ کلیه، التیام‌دهنده زخم‌ها	گیاه کامل	عصاره	-------	علف فتق کرک آلود
Convolvulaceae							
۲۵	*Convolvulus arvensis* L.	۱۱۴۶	ضدیبوست، مسهل، صفرابر، التیام‌دهنده زخم‌ها	برگ، ریشه و دانه	دم‌کرده و جوشانده، عصاره، مرهم	سالماشخ، سارماشیخ	پیچک، پیچک صحرایی
Elaeagnaceae							
۲۶	*Elaeagnus angustifolia* L.	۱۱۴۹	درمان اسهال، درمان آسم، ضدتب، قابض، ضدالتهاب، ضدسرطان، درمان بیماری های معده و روده	دانه، گل، میوه و برگ	ضماد و روغن، عصاره، خام	ایده	سنجد
Equisetaceae							
۲۷	*Equisetum arvense* L.	۱۱۵۰	مسکن، ضدنفخ، مدر، خون‌ساز، التیام‌بخش، درمان نقرس، ضددیابت، بهبود دهنده قاعدگی، درمان روماتیسم و التهاب مفاصل، درمان ناراحتی‌های کلیوی، بندآورنده خون	گیاه کامل بویژه اندام هوایی (ساقه)	دم‌کرده و جوشانده، عصاره، مرهم	آت قویروغی، قیرخ بوغوم، آت گولی	دم اسب صحرایی

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
			Geraniaceae				
۲۸	*Erodium cicutarium* (L.) L'Hér.	۱۱۵۴	محرک انقباض ماهیچه‌های رحم، تسریع‌کننده زایمان، قابض، ضدخونریزی، درمان اسهال خونی، درمان تجمع مایع در بدن، بندآورنده خون	گیاه کامل بویژه دانه‌ها	عصاره	قوردااینه سی	نوک لک لکی هرز
			Lamiaceae				
۲۹	*Lallemantia iberica* (M.Bieb.) Fisch. & C.A.Mey.	۱۱۶۴	خنک‌کننده، مسکن، ضدسرفه، درمان خونریزی لثه‌ها، تقویت کبد و قوای جنسی، درمان اختلالات عصبی	دانه، برگ	دم‌کرده و جوشانده، روغن، خام و پخته	قارا بَزَرَح، زَی رَح	بالنگو
۳۰	*Lamium album* L.	۱۱۶۰	درمان بیماری‌های تنفسی، قابض، مدر، درمان ناراحتی‌های طحال، بندآورنده خون، خلط‌آور، تسکین قاعدگی دردناک، درمان بواسیر، درمان واریس، تصفیه‌کننده خون	برگ‌ها، سرشاخه‌های گلدار و ریشه	دم‌کرده و جوشانده، خام	آق گزنه	گزنه سفید، گزنه‌سا
۳۱	*Lamium amplexicaule* L.	۱۱۶۱	ضدروماتیسم، تب‌بر، ملین، مسکن، تقویت‌کننده	اندام هوایی	مرهم، دم‌کرده و جوشانده، خام	-------	گزنه‌سای ساقه آغوش
۳۲	*Mentha longifolia* (L.) L.	۱۱۵۸	ضدنفخ، ضدسرفه، ضدتشنج، قاعده‌آور، ضدعفونی‌کننده، سقط‌آور، ضدآسم، ضد اسپاسم، تسکین سردرد، ضداضطراب، درمان ناراحتی‌های گوارشی	برگ، سرشاخه های گلدار و اندام هوایی (ساقه)	خام، دم‌کرده و جوشانده	یارپیز، چای یارپیزی	پونه، پونه یکرنگ
۳۳	*Teucrium polium* L.	۱۱۷۹	ضدعفونی‌کننده، ضدالتهاب، کاهش‌دهنده فشار خون، خلط‌آور، رفع سردرد، ضدتب، مدر، ضدتشنج، ضداسپاسم، رفع جوش صورت	سرشاخه‌های گلدار	دم‌کرده و جوشانده، ضماد	داغ بزرهی، نوخود مریمی	مریم‌نخودی، جز، کلپوره

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
۳۴	*Salvia macrosiphon* Boiss.	۱۱۷۳	تقویت‌کننده معده، ضدآلرژی، کاهش قند خون، ضدعفونی‌کننده زخم‌ها	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده، خام	قارایارپاخ، قاراقولاخ	مریم‌گلی لوله‌ای
۳۵	*Stachys lavandulifolia* Vahl	۱۱۶۹	تقویت‌کننده معده، درمان ناراحتی‌های معده	سرشاخه‌های گلدار و برگ	دم‌کرده و جوشانده	توهلوجه، توکلوجه	چای کوهی، سنبله‌ای زیبا
۳۶	*Ziziphora tenuior* L.	۱۱۸۲	تقویت‌کننده سیستم ایمنی بدن، ضدتب، درمان اسهال خونی، صفرابر، ضدنفخ، تقویت‌کننده قلب، ضدسرفه، ضداسپاسم، آنتی‌بیوتیک	اندام هوایی (ساقه)، سرشاخه‌های گلدار، برگ و دانه‌ها	دم‌کرده و جوشانده	ایستی قودوز	کاکوتی
	Leguminosae (Fabaceae)						
۳۷	*Glycyrrhiza glabra* L.	۱۱۹۳	تقویت‌کننده معده، درمان زخم معده و اثنی‌عشر، ضد اسپاسم، رفع لکه‌های پوستی، ضدالتهاب، ضدسرفه، ضدآلرژی، ضدمیکروب و ویروس، خنثی‌کننده سموم کبد، خلط‌آور	ریشه و ساقه (ریزوم)	دم‌کرده و جوشانده	شیرین بیان، شیرین بویان	شیرین‌بیان، مک
۳۸	*Lens culinaris* subsp. *orientalis* (Boiss.) Ponert	۱۲۰۱	خنک‌کننده، قابض، مدر، اشتهاآور، صفراآور، درمان بیماری‌های کبدی، ضدسرطان، ضداسهال، درمان بیماری‌های پوستی، درمان بیماری‌های چشمی و قلبی، ضدعفونی کننده، رفع کم‌خونی، درمان یبوست و عفونت‌های روده‌ای	دانه و برگ	پخته، دم‌کرده و جوشانده	مرجی	مرجی، عدس، عدس شرقی
۳۹	*Lotus corniculatus* L.	۱۱۹۸	مسکن، درمان بی‌خوابی، ضدافسردگی، قابض، التیام‌دهنده زخم‌ها، ضد اسپاسم، تقویت‌کننده قلب	گیاه کامل بویژه گل‌ها	خام، دم‌کرده و جوشانده	ساری خوللر	آهو ماش زرد، یونجه پا کلاغی

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
۴۰	*Medicago sativa* L.	۱۱۹۷	التیام‌دهنده زخم، تقویت‌کننده، سقط‌آور، ضدتصلب شرائین، ضدعفونی‌کننده، ضدالتهاب، ضدتب، ضداسپاسم، صفراآور، مسهل، هضم کننده، مدر، تهوع‌آور، قاعده‌آور، کاهش‌دهنده کلسترول و قند خون، شیرافزا، تقویت‌کننده معده، درمان التهاب مفاصل، ضدخونریزی، ضدکم‌خونی	گیاه کامل	خام، دم‌کرده و جوشانده	قره یونجا	یونجه
۴۱	*Melilotus officinalis* (L.) Pall.	۱۲۰۶	ضداسپاسم، خواب‌آور، مدر، ضدانعقاد، ضدعفونی‌کننده مجاری ادراری، ضدالتهاب، درمان اسهال خونی، درمان اختلالات یائسگی، درمان فشار بالا، درمان بیماری‌های چشمی، مدر، تسکین درد، بندآورنده خون، ضدنفخ، درمان آسم، ضددیابت، آنتی بیوتیک، درمان واریس، درمان بواسیر، درمان دردهای روماتیسمی	گیاه کامل بویژه سرشاخه‌های گلدار	ضماد، دم‌کرده و جوشانده	ساری یونجا	یونجه زرد، اکلیل الملک
۴۲	*Ononis spinosa* L.	۱۲۰۵	مدر، مسکن اختلالات مجاری ادرار، قابض، صفراآور، تصفیه‌کننده خون، درمان سنگ کلیه و کیسه صفرا، رفع التهاب مثانه، روماتیسم، درمان ناراحتی‌های کبدی، درمان یرقان	ریشه، برگ و گل‌ها	دم‌کرده و جوشانده	گلین بارماغی	خارخر
۴۳	*Pisum sativum* L.	۱۲۰۲	کاهش‌دهنده قند خون، درمان مننژیت	دانه	عصاره، خام و پخته	-------	نخود فرنگی، نخود سبز

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
۴۴	*Securigera varia* (L.) Lassen	۱۲۱۱	مدر، مسهل	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده، پخته، ضماد	-------	یونجه باغی، یونجه تاجی
۴۵	*Trifolium pratense* L.	۱۲۰۸	ضدعفونی‌کننده، مسکن، ضد اسپاسم، خلط‌آور، درمان بیماری‌های کبدی، التیام‌دهنده زخم‌ها و سوختگی‌ها	برگ، سرشاخه‌های گلدار و گل‌ها	دم‌کرده و جوشانده، عصاره، ضماد، خام	خشه، اوش قولاخ	شبدر قرمز، شبدر چمن زاری
۴۶	*Vicia sativa* L.	۱۲۰۷	درمان آسم، درمان تب‌های حاصل از آبله و سرخک	دانه و برگ	ضماد، خوراکی	پولوه، دلی خوللر	کرسنه، گاودانه، ماشک
	Lythraceae						
۴۷	*Lythrum salicaria* L.	۱۲۱۵	قابض، ضداسهال، ضدعفونی‌کننده، آنتی‌بیوتیک، بندآورنده خون، درمان ورم روده و رحم، درمان سل، درمان اسهال خونی، ضدالتهاب، درمان خونریزی شدید دوران قاعدگی، التیام‌دهنده زخم‌ها و اگزما، درمان بیماری‌های چشمی	سرشاخه‌های گلدار	عصاره، ضماد	-------	خون فام
	Malvaceae						
۴۸	*Malva parviflora* L.	۱۲۱۷	ضدسرفه، مسکن زخم مثانه، تسکین درد، خلط‌آور، ضدکرم کدو، درمان خونریزی شدید قاعدگی، تقویت‌کننده اعصاب، درمان ناراحتی‌های رحم، ملین	دانه وبرگ	عصاره، ضماد، دم‌کرده و جوشانده	عمه کومجی	پنیرک گل ریز
۴۹	*Malva neglecta* Wallr.	۱۲۱۶	مسهل، ضدیبوست، درمان اسهال خونی	برگ، گل و ریشه	دم‌کرده و جوشانده، ضماد، مرهم	عمه کومجی	پنیرک معمولی

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
Nitrariaceae							
۵۰	*Peganum harmala* L.	۱۲۱۸	مدر، ضدعفونی‌کننده، مسهل، مسکن، ضدالتهاب، قاعده‌آور، ضدتشنج، تقویت‌کننده، سقط‌آور، ضدکرم، مخدر و روان‌گردان، ضدتب، درمان روماتیسم	دانه، ریشه و برگ	ضماد، خام، مرهم	اوزریک، اوزرلیک	اسفند
Onagraceae							
۵۱	*Epilobium hirsutum* L.	۱۲۱۹	درمان زگیل، ضدتشنج صرعی	گیاه کامل بویژه برگ‌ها	عصاره	-------	بید علفی کرکی، علف خر کرکی
Papaveraceae							
۵۲	*Fumaria vaillantii* Loisel.	۱۲۲۷	درمان بیماری‌های پوستی و اگزما، ملین، مدر، ضدتب، تصفیه‌کننده خون	گیاه کامل بویژه اندام هوایی	دم‌کرده و جوشانده، عصاره، خام	شاه‌ترسی	شاه‌تره ایرانی
۵۳	*Hypecoum pendulum* L.	۱۲۲۵	خنک‌کننده، تنظیم‌کننده ضربان قلب، مدر، مخدر	گیاه کامل	عصاره	-------	شاه‌تره‌ای، زرد شاه‌تره
۵۴	*Papaver dubium* L.	۱۲۲۴	مسکن، رفع بی‌خوابی، التیام‌دهنده زخم‌ها	برگ، ریشه، دانه و گلبرگ‌ها	ضماد و روغن	لالا خاشخاش	خشخاش هرز
Plantaginaceae							
۵۵	*Plantago major* L.	۱۲۳۳	تسکین سینه‌درد و سرفه، تسکین درد دندان و گوش درد، مدر، ضدیبوست، ضدالتهاب دستگاه گوارش، ضدکرم، التیام زخم‌ها، بندآورنده خون، تقویت‌کننده قلب، ضدکم خونی	ریشه، برگ و دانه	دم‌کرده و جوشانده، خام	بیزوشا، هویارپاغی، دیل داماریجا	بارهنگ کبیر
۵۶	*Plantago ovata* Forssk.	۱۲۳۲	ضدباکتری، ضدسرطان، ضدتب، مدر، ملین، مسکن، درمان سرفه و سرماخوردگی، درمان اسهال خونی	دانه و پوست دانه	دم‌کرده و جوشانده، خام	قارنی باروق	بارهنگ تخم مرغی، اسفرزه
۵۷	*Veronica anagallis-aquatica* L.	۱۲۳۱	قابض، تقویت‌کننده، مدر، اشتهاآور، درمان اختلالات خونی، درمان سوختگی و زخم‌های چرکی	گیاه کامل	ضماد	-------	سیزاب آبی

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
Poaceae							
۵۸	*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.	۱۲۵۴	مدر، ضدنقرس، درمان التهاب مثانه و مفاصل، درمان روماتیسم، ضدتب، درمان بیماری‌های کبدی، رفع دردهای رحمی، درمان بیماری‌های قلبی، رفع حالت تهوع	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده، عصاره، پخته	قمیش	نی
Polygonaceae							
۵۹	*Rumex acetosa* L.	۱۲۶۵	مدر، ملین، تب‌بر، تصفیه کننده خون، درمان آبسه و زخم‌های روباز، سقط‌آور، درمان جوش و ناراحتی‌های پوستی، ضدالتهاب	برگ‌ها و اندام هوایی (ساقه)	ضماد، دم‌کرده و جوشانده، خام	تورشَح (تورشک)	ترشک باغی
۶۰	*Rumex scutatus* L.	۱۲۶۳	قابض، مدر، درمان اسهال خونی، تسکین درد مفاصل، درمان بیماری‌های پوستی، ضدالتهاب	ریشه، دانه و برگ‌ها	ضماد، عصاره، خام	تورشک، اولیک	ترشک واریزه ای، ترشک فرانسوی
Ranunculaceae							
۶۱	*Adonis aestivalis* L.	۱۲۶۷	تقویت‌کننده قلب، مدر، ملین، سنگ‌شکن	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده	خروس گوزی	گل خروسک، چشم خروس تابستانه
۶۲	*Ficaria fascicularis* K.Koch	۱۲۷۱	درمان بواسیر	اندام هوایی	ضماد	--------	فیکاریا، آلاله برف‌زی
Resedaceae							
۶۳	*Reseda lutea* L.	۱۲۷۶	تقویت کننده، اشتهاآور، ضدکرم	سرشاخه‌های گلدار، ریشه، برگ‌ها و دانه‌ها	دم‌کرده و جوشانده، خام	اِشَک خشخاشی	ورث
Rosaceae							
۶۴	*Cotoneaster nummularioides* Pojark.	۱۲۷۹	ملین، صفراآور، خلط‌آور، تقویت‌کننده کبد و معده، ضدسرفه، رفع ناراحتی‌های سینه و حلق، تب‌بر، برطرف‌کننده زردی در نوزادان	دانه و میوه	دم‌کرده و جوشانده	دوشان آلماسی	شیر خشت سکه‌ای

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
۶۵	*Potentilla reptans* L.	۱۲۸۸	قابض، تب‌بر، التیام‌بخش، درمان اسهال، درمان گلو درد، معالجه آفت و زخم‌های دهان، تقویت‌کننده دستگاه گوارش، تصفیه‌کننده خون	گیاه کامل بویژه ریزوم و ریشه	دم‌کرده و جوشانده، عصاره	-------	پنجه برگ رونده
۶۶	*Rosa canina* L.	۱۲۸۵	آرام‌بخش، ضداسهال، افزایش‌دهنده جریان خون، تقویت‌کننده معده، رفع سنگ کلیه، ملین، مدر، ضدکرم، کاهش‌دهنده قند خون، درمان زخم‌ها و سوختگی‌ها، مسکن درد	گل، برگ‌ها و میوه	دم‌کرده و جوشانده، عصاره	ایت بورنی، ایت بورنو چیچکی، گول بورنی	نسترن وحشی، گل سگ
۶۷	*Sanguisorba minor* Scop.	۱۲۸۳	جلوگیری از خونریزی رحمی، درمان سوختگی، قابض، مدر، بندآورنده خون، ضدنفخ، التیام‌بخش، درمان ورم روده، اسهال کودکان، اسهال خونی، تقویت‌کننده معده	گیاه کامل	دم‌کرده و جوشانده	-------	توت روباهی
			Rubiaceae				
۶۸	*Galium verum* L.	۱۲۹۵	تصفیه‌کننده کلیه و کبد، ضداسپاسم، مدر، درمان بیماری‌های پوستی، دافع سنگ، ضدالتهاب مثانه، درمان صرع	گیاه کامل بویژه سرشاخه‌های گلدار	دم‌کرده و جوشانده، عصاره	بیتراخ	شیر پنیر
			Salicaceae				
۶۹	*Salix excelsa* S.G.Gmel.	۱۲۹۷	شیرین‌کننده طبیعی (مفید برای بیماران دیابتی)، روشن و نرم کننده پوست، ضدتب، ضدنفخ، ضدآلرژی، آرام بخش، تقویت‌کننده معده و روده، ضدسرفه، جلوگیری از پوکی و نرمی استخوان	پوست درخت، برگ و سرشاخه‌های گلدار	دم‌کرده و جوشانده، عصاره، مرهم	سود آغاجی، سووت، سووئید	فوکا، بید مرتفع، سیاه بید

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۲. فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نام علمی	شماره هرباریومی	خواص دارویی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	نام محلی	نام فارسی
			Scrophulariaceae				
۷۰	*Scrophularia striata* Boiss.	۱۳۰۰	ضدسرطان، درمان زخم‌ها	گیاه کامل	عصاره	سیم اوتی	گل میمونی شیاردار، گل میمونی سازوئی
			Zygophyllaceae				
۷۱	*Zygophyllum fabago* L.	۱۳۱۰	درمان بیماری‌های چشمی (آب مروارید)، ضدکرم	برگ‌ها و دانه‌ها	دم‌کرده و جوشانده	اوزریی ایت، ایت اوزریک	قیچ لوبیائی

جدول ۳. پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی و اثرات درمانی سنتی آن‌ها در شهرستان ابهر

ردیف	نوع استفاده	گونه‌های مورد استفاده	تعداد
۱	اختلالات گوارشی	*Amaranthus hybridus*, *Amaranthus retroflexus*, *Rhus coriaria*, *Achillea millefolium*, *Achillea wilhelmsii*, *Acroptilon repens*, *Cota tinctoria*, *Centaurea solstitialis*, *Cichorium intybus*, *Cirsium arvense*, *Centaurea benedicta*, *Capsella bursa-pastoris*, *Descurainia sophia*, *Nasturtium officinale*, *Berberis integerrima*, *Herniaria hirsuta*, *Convolvulus arvensis*, *Elaeagnus angustifolia*, *Erodium cicutarium*, *Mentha longifolia*, *Salvia macrosiphon*, *Stachys lavandulifolia*, *Ziziphora tenuior*, *Securigera varia*, *Glycyrrhiza glabra*, *Lens culinaris* subsp. *orientalis*, *Medicago sativa*, *Melilotus officinalis*, *Lythrum salicaria*, *Malva neglecta*, *Plantago major*, *Plantago ovata*, *Rumex scutatus*, *Ficaria kochii*, *Cotoneaster nummularioides*, *Potentilla reptans*, *Rosa canina*, *Sanguisorba minor*, *Salix excelsa*	۳۹
۲	اختلالات تنفسی و سرماخوردگی	*Conium maculatum*, *Achillea millefolium*, *Achillea wilhelmsii*, *Cota tinctoria*, *Gundelia tournefortii*, *Descurainia sophia*, *Lepidium latifolium*, *Nasturtium officinale*, *Anchusa azurea*, *Elaeagnus angustifolia*, *Lallemantia iberica*, *Lamium album*, *Mentha longifolia*, *Teucrium polium*, *Salvia macrosiphon*, *Ziziphora tenuior*, *Glycyrrhiza glabra*, *Lens culinaris* subsp. *orientalis*, *Melilotus officinalis*, *Trifolium pratense*, *Vicia sativa*, *Lythrum salicaria*, *Malva parviflora*, *Plantago major*, *Plantago ovata*, *Cotoneaster nummularioides*, *Galium verum*, *Salix excelsa*	۲۸
۳	مسکن و آرام‌بخش	*Conium maculatum*, *Grammosciadium platycarpum*, *Achillea millefolium*, *Cota tinctoria*, *Descurainia sophia*, *Anchusa azurea*, *Lallemantia iberica*, *Lamium amplexicaule*, *Mentha longifolia*, *Lotus corniculatus*, *Melilotus officinalis*, *Trifolium pratense*, *Malva parviflora*, *Peganum harmala*, *Papaver dubium*, *Plantago ovata*, *Rosa canina*, *Salix excelsa*	۱۸
۴	ناراحتی‌های پوستی	*Cichorium intybus*, *Heliotropium europaeum*, *Arctium lappa*, *Cirsium arvense*, *Xanthium spinosum*, *Lepidium latifolium*, *Nasturtium officinale*, *Teucrium polium*, *Salvia macrosiphon*, *Glycyrrhiza glabra*, *Lens culinaris* subsp. *orientalis*, *Lotus corniculatus*, *Trifolium pratense*, *Vicia sativa*, *Lythrum salicaria*, *Epilobium hirsutum*, *Fumaria vaillantii*, *Veronica anagallis-aquatica*, *Rumex acetosa*, *Rumex scutatus*, *Rosa canina*, *Sanguisorba minor*, *Galium verum*, *Salix excelsa*	۲۴
۵	ضدروماتیسم و درمان دردهای مفاصل	*Conium maculatum*, *Arctium lappa*, *Centaurea benedicta*, *Gundelia tournefortii*, *Nasturtium officinale*, *Equisetum arvense*, *Lamium album*, *Lamium amplexicaule*, *Mentha longifolia*, *Teucrium polium*, *Ziziphora tenuior*, *Glycyrrhiza glabra*, *Lotus corniculatus*, *Medicago sativa*, *Melilotus officinalis*, *Ononis spinosa*, *Trifolium pratense*, *Peganum harmala*, *Phragmites australis*, *Rumex scutatus*, *Galium verum*, *Salix excelsa*	۲۲

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

ادامه جدول ۳. پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی و اثرات درمانی سنتی آنها در شهرستان ابهر

ردیف	نوع استفاده	گونه‌های مورد استفاده	تعداد
۶	اختلالات گردش خون و قلب	*Rhus coriaria, Achillea wilhelmsii, Cichorium intybus, Centaurea benedicta, Capsella bursa-pastoris, Descurainia sophia, Lepidium latifolium, Nasturtium officinale, Anchusa azurea, Heliotropium europaeum, Equisetum arvense, Erodium cicutarium, Lamium album, Teucrium polium, Ziziphora tenuior, Lens culinaris* subsp. *orientalis, Lotus corniculatus, Medicago sativa, Melilotus officinalis, Ononis spinosa, Fumaria vaillantii, Hypecoum pendulum, Plantago major, Phragmites australis, Rumex acetosa, Adonis aestivalis, Potentilla reptans, Rosa canina*	۲۸
۷	ناراحتی‌های کلیوی	*Galium verum, Sanguisorba minor, Rosa canina, Adonis aestivalis, Rumex scutatus, Rumex acetosa, Phragmites australis, Veronica anagallis-aquatica, Plantago ovata, Plantago major, Fumaria vaillantii, Peganum harmala, Ononis spinosa, Melilotus officinalis, Medicago sativa, Lens culinaris* subsp. *orientalis, Securigera varia, Teucrium polium, Lamium album, Equisetum arvense, Herniaria hirsuta, Heliotropium europaeum, Anchusa azurea, Nasturtium officinale, Lepidium latifolium, Capsella bursa-pastoris, Xanthium spinosum, Centaurea benedicta, Cirsium arvense, Arctium lappa, Achillea millefolium, Conium maculatum*	۳۲
۸	کاهش قند و چربی خون	*Rhus coriaria, Cichorium intybus, Centaurea benedicta, Lepidium latifolium, Nasturtium officinale, Teucrium polium, Salvia macrosiphon, Medicago sativa, Pisum sativum, Rosa canina, Salix excelsa*	۱۱
۹	تب‌بر	*Centaurea solstitialis, Cichorium intybus, Cirsium arvense, Centaurea benedicta, Xanthium spinosum, Descurainia sophia, Berberis integerrima, Heliotropium europaeum, Elaeagnus angustifolia, Lamium amplexicaule, Teucrium polium, Ziziphora tenuior, Medicago sativa, Vicia sativa, Peganum harmala, Fumaria vaillantii, Plantago ovata, Phragmites australis, Rumex acetosa., Cotoneaster nummularioides, Potentilla reptans, Salix excelsa*	۲۲
۱۰	درمان بیماری‌های زنان	*Conium maculatum, Achillea millefolium, Achillea wilhelmsii, Cota tinctoria, Centaurea benedicta, Capsella bursa-pastoris, Nasturtium officinale, Heliotropium europaeum, Equisetum arvense, Erodium cicutarium, Lamium album, Mentha longifolia, Medicago sativa, Melilotus officinalis, Lythrum salicaria, Malva parviflora, Peganum harmala, Phragmites australis, Rumex acetosa, Sanguisorba minor*	۲۰
۱۱	ضدعفونی‌کننده و دارای طبع خنک، ضدکرم	*Zygophyllum fabago, Salix excelsa, Rosa canina, Reseda lutea, Rumex scutatus, Rumex acetosa, Phragmites australis, Plantago ovata, Plantago major, Hypecoum pendulum, Peganum harmala, Malva parviflora, Lythrum salicaria, Melilotus officinalis, Medicago sativa, Lens culinaris* subsp. *orientalis, Glycyrrhiza glabra, Salvia macrosiphon, Teucrium polium, Mentha longifolia, Lallemantia iberica, Heliotropium europaeum, Descurainia sophia, Cichorium intybus, Rhus coriaria*	۲۵
۱۲	تقویت‌کننده	*Achillea millefolium, Achillea wilhelmsii, Cota tinctoria, Arctium lappa, Centaurea solstitialis, Cichorium intybus, Cirsium arvense, Centaurea benedicta, Descurainia sophia, Nasturtium officinale, Heliotropium europaeum, Equisetum arvense, Lallemantia iberica, Salvia macrosiphon, Stachys lavandulifolia, Ziziphora tenuior, Glycyrrhiza glabra, Lotus corniculatus, Medicago sativa, Malva parviflora, Peganum harmala, Plantago major, Adonis aestivalis, Reseda lutea, Cotoneaster nummularioides, Potentilla reptans, Rosa canina, Salix excelsa*	۲۸

۴. بحث

مطالعات اتنوبوتانیک روشی ارزشمند و مفید برای حفظ تاریخچه کهن و قدیمی استفاده افراد از گیاهان دارویی در فرهنگ‌های مختلف در سراسر دنیا و همین‌طور ایرانیان در مناطق مختلف است. اطلاعات، دانسته‌ها، تجربیات و دانش بومی و محلی نواحی مختلف کشور و عطارها در باب خواص متعدد گیاهان گنجینه‌ای عظیم و ذی‌قیمت بوده و اهتمام و تلاش جدی برای حفظ اطلاعات افراد بومی بسیار ضروری به نظر می‌رسد. استان زنجان و همین‌طور شهرستان ابهر از جمله مناطقی در کشور هستند که باور به مصرف

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

گیاهان خودرو به اشکال مختلف برای درمان امراض، تقویت قوا و تقلیل آلام جسمانی در این نواحی سابقه زیادی دارد. وجود مغازه‌های متعدد و متنوع عطاری و فروش گیاهان دارویی به صورت سنتی در شهرهای این استان نشان‌دهنده گستردگی این باور است. با توجه به توسعه پیشرفت‌های بشر، روند رو به ازدیاد زندگی ماشینی و مدرن و عجین شدن زندگی روزمره افراد بشر با انواع تنش‌ها و چالش‌ها که سلامت روحی و جسمی انسان را با مخاطره مواجه می‌کند و همچنین با توجه به این که مصرف گیاهان در مقایسه با داروهای شیمیایی، از عوارض کمتری برخوردار است لذا اقبال به مصرف گیاهان دارویی هر ساله افزایش یافته و عده کثیری از مردم دنیا راغب به استفاده از این منابع طبیعی درمانی هستند.

در پژوهش حاضر، مطالعه‌ای اتنوبوتانیکی با تمرکز بر برخی از مهم‌ترین گیاهان دارویی شهرستان ابهر انجام شد. نتایج حاصل از این تحقیق، تنوع گونه‌های گیاهی دارویی و خواص دارویی آنها و همچنین تنوع اندام‌های گیاهی مورد استفاده را نشان داد. اهم خانواده‌های گیاهی مورد مطالعه، خانواده‌های کاسنی (Asteraceae)، حبوبات (Fabaceae)، نعنائیان (Lamiaceae)، کلمیان (Brassicaceae) و گل‌سرخیان (Rosaceae) است. نتایج مشابه تحقیق حاضر در مطالعات انجام شده در جیرفت، کازرون، فسا، دهستان زارم‌رود نکا، منطقه زریوار در مریوان، شمال شرق خوزستان، نمارستاق آمل، عجب‌شیر، الموت و قزوین، همدان، گیلان، شمال غرب طارم زنجان، استان زنجان، سجاسرود و شهرستان دشتستان در بوشهر نیز به دست آمده است [۴۱، ۲۴ – ۲۱، ۱۸– ۱۳، ۱۱، ۹، ۷–۵، ۳]. مهم‌ترین کاربردهای طبی– سنتی گیاهان منطقه نیز در درمان ناراحتی‌های گوارشی، کلیوی، تنفسی، گردش خون و تقویت‌کننده بدن است که در مطالعات انجام شده در جیرفت، کازرون، منطقه زریوار مریوان، حوزه آبریز شمال شرق خلیج‌فارس، شمال غربی طارم زنجان، استان زنجان، سجاسرود و شهرستان دشتستان در بوشهر نیز به دست آمده است [۴۱، ۲۴ – ۲۱، ۱۲، ۹، ۵، ۳] و پس از آن، مشکلات پوستی، عفونی، مفاصل و زنان قرار دارند. پاره‌ای از گیاهان شامل سماق، بومادران هزار برگ، بابونه زرد، کاسنی، خاکشیر ایرانی، پونه، مریم‌گلی لوله‌ای، مریم‌نخودی، چای کوهی، شیرین‌بیان، عدس، یونجه، پنیرک گل‌ریز، اسفند، بارهنگ تخم‌مرغی، ترشک واریزه‌ای، شیرخشت سکه‌ای و نسترن وحشی در استان‌های دیگر کشور نظیر مازندران، لرستان، کردستان، خراسان و فارس نیز کاربردهای مشترکی دارند.

یافته‌های حاصل از این تحقیق بیانگر آن است که تمامی اندام‌های گیاهان شامل اندام‌های رویشی (هوایی و زیرزمینی) و زایشی حاوی ترکیبات مؤثره دارویی هستند، البته نحوه استفاده آنها و همچنین بخش‌های مورد استفاده متنوع و متفاوت است. برخی گیاهان به صورت ترکیبی در درمان بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند مثل پونه، بولاغ‌اوتی، کاکوتی، بابونه زرد و پنیرک گل‌ریز برای اختلالات تنفسی و سرماخوردگی، مریم‌نخودی، شاهتره ایرانی، کاسنی و بابونه زرد برای ناراحتی‌های پوستی، پنیرک گل‌ریز، اسفند، چای کوهی برای بیماری‌های زنان و بومادران، بابونه زرد، چای کوهی، مریم‌گلی لوله‌ای، کاسنی، خاکشیر ایرانی، پونه و گزنه سای ساقه آغوش به صورت ترکیبی در درمان بیماری‌های گوارشی مورد استفاده قرار می‌گیرند. برخی گیاهان نظیر بومادران هزار برگ، بابونه زرد، پنیرک گل‌ریز، کاکوتی، یونجه، شاهتره ایرانی، پونه، ورث و بید مرتفع پراکنش وسیعی در منطقه داشته اما برخی گیاهان نظیر سماق، شوید کوهی، زرشک زرافشانی، علف فتق کرک آلود و خون‌فام از پراکنش محدودتری برخوردار هستند. تعدادی از گیاهان نظیر شاهتره ایرانی، بومادران هزار برگ، بولاغ‌اوتی، پونه، کاکوتی، کنگر خوراکی و چای کوهی به صورت خام و سبزی در بازارهای ابهر در فصل بهار عرضه می‌شود. همچنین برخی گیاهان نظیر پونه، عدس، نخودفرنگی، یونجه، شبدر قرمز، بید مرتفع و سنجد به صورت کشت شده در منطقه یافت می‌شوند.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

با مصاحبه‌های متعددی که با مردم منطقه انجام شد مشخص شد که در میان گیاهان دارویی موجود در منطقه، گیاهان اسفند، پنیرک گل‌ریز، یونجه، شیرین‌بیان، مریم‌گلی لوله‌ای، کاکوتی، چای کوهی، بولاغ‌اوتی، خاکشیر ایرانی، کاسنی، بابونه زرد، بومادران هزار برگ و شوکران کبیر بیشترین موارد مصرف را دارند. بیشترین خاصیت گیاهان ذکر شده در بهبود یا درمان اختلالات دستگاه گوارشی است. شایان ذکر است که برخی کاربردهای گیاهان دارویی نظیر کاربرد التیام‌دهندگی زخم‌ها برای گیاه خشخاش هرز، جلوگیری از پوکی و نرمی استخوان برای گیاه بید مرتفع، درمان تب‌های حاصل از آبله و سرخک برای گیاه ماشک، درمان تجمع مایع در بدن برای گیاه نوک لک‌لکی هرز، درمان بیماری‌های چشمی برای گیاه عدس و درمان یرقان برای گیاهان خارخر و کاسنی، درمان نقرس برای دم اسب صحرایی، تقویت‌کننده قلب برای یونجه پا کلاغی، درمان زخم و سوختگی برای نسترن وحشی و سیزاب آبی، ضددیابت برای یونجه زرد، رفع جوش صورت برای مریم نخودی، آرام‌بخش برای خاکشیر ایرانی و ضدسرطان و ضدالتهاب برای سماق به صورت جدید در این پژوهش گزارش می‌شود.

استفاده از گیاهان دارویی به صورت سنتی یا محلی چه در کشورهای جهان سوم و چه در کشورهای صنعتی در حال گسترش است و توجه به این مبحث علمی می‌تواند مقدمه‌ای برای کشف بسیاری از ابهامات در رابطه با ترکیبات طبیعی آنها نیز باشد. در کشور ایران با وجود استعدادهای بالقوه فراوان در این زمینه مطالعات منتشر شده اندک است، البته در سال‌های اخیر گرایش مردم ایران نیز به درمان با گیاهان دارویی به دلیل سهولت دسترسی، ضرر کمتر و مقرون به صرفه بودن بیشتر شده است. استان زنجان و همین‌طور شهرستان ابهر از جمله مناطقی از کشور هستند که استفاده از گیاهان دارویی جهت درمان بیماری‌ها مورد توجه است. شایان ذکر است که مطالعه حاضر مطالعه‌ای مقدماتی بر اتنوبوتانی منطقه ابهر است و بی‌شک مطالعه جامعی برای شناخت کامل گیاهان سنتی مورد استفاده از منظر جنبه‌های درمانی مورد نیاز است و برای انجام چنین کاری تدوین طرح‌های پژوهشی مناسب با حمایت نهادهای ذی‌ربط ضروری است. طبیعی است که برخی گیاهان دارویی از قلم افتاده‌اند.

۵. نتیجه‌گیری

اتنوبوتانی نقش مهمی در درمان بسیاری از بیماری‌ها دارد که با توجه به مشخص شدن عوارض جانبی و هم‌چنین هزینه‌های بالای درمان‌های شیمیایی روز به روز بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. با توجه به تنوع قابل توجه گیاهان دارویی در منطقه مورد مطالعه و گستردگی دانش مربوط به نحوه استفاده از گیاهان دارویی به‌نظر می‌رسد با انجام پژوهش‌های بیشتر به‌منظور صیانت از این دانش ارزشمند می‌توان ضمن استفاده از آن به‌عنوان منبعی غنی در درمان بسیاری از بیماری ها، با کاشت گیاهان دارویی با روش‌های علمی‌تر و استفاده بهتر از ترکیبات موثره آنها به توسعه ارزش‌های گیاهی منطقه و نیز به اشتغال‌زایی محلی کمک نمود.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول در کلیه مراحل انجام تحقیق و نگارش مقاله و نویسنده دوم به‌عنوان مسئول پروژه در کلیه مراحل انجام تحقیق و نگارش مقاله مشارکت داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله اعلام می‌دارند که در انجام تحقیق و گزارش نتایج بی‌طرفی رعایت شد و این مطالعه هیچ‌گونه تضاد منافعی ندارد.

تقدیر و تشکر

نگارندگان از آقای دکتر حسن معصومی عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر تشکر و قدردانی می‌کنند.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

منابع

1. Omidi A, Khatamsaz M and Zolfaghari B. Ethnobotany: a process based upon the scientific rewriting of public traditions. *J. Islam. Iran. Trad. Med.* 2012; 3: 51-56.

2. Hooper D and Field H. Useful plants and drugs of Iran and Iraq. Field museum of Natural History press. Chicago. USA. 1937, 9(2). pp: 71-241.

3. Bibak H and Moghbeli F. Collection, identification and traditional usage of medicinal plants in Jiroft County. *J. Med. Plants* 2017; 4: 116-40.

4. Razmjoue D, Zarei Z and Armand R. Ethnobotanical study (identification, medical properties and how to use) of some medicinal plants of behbahan city of Khuzestan Province, Iran. *J. Med. Plants* 2018; 4: 33-49.

5. Dolatkhahi M, Ghorbani Nohooji M, Mehrafarin A, Amini Nejhad GH and Dolatkhahi A. Ethnobotanical study of medicinal plants in Kazeroon, Iran: Identification, distribution and traditional usage. *J. Med. Plants* 2012; 2: 163-78.

6. Hatami A and Zahedifar M. Ethnobotanical study of medicinal plants of Fasa in Fars Province. *J. Islam. Iran. Trad. Med.* 2016; 7: 85-92.

7. Gholipour A, Ghorbani Nohooji M, Rasuli N and Habibi M. An ethnobotanical study on the medicinal plants of Zarm-rood Rural district of Neka (Mazandaran Province). *J. Med. Plants* 2014, 4(52): 101-121.

8. Mardaninejad SH and Vazirpour M. Ethnobotany of medicinal plants by Mobarakeh's people (Isfahan). *J. Herb. Drugs* 2012; 3: 111-26.

9. Tabad M and Jalilian N. Ethnobotanical study of medicinal plants in Zarivar region (Marivan), Iran. *J. Med. Plants 2*015, 2(54): 55-75.

10. Mirdeilami SZ, Heshmati GA and Barani H. Ethnobotanical and ethnoecological survey on medicinal species (case study Kechik rangelands in the northeast Golestan Province). *S. J. Indig. Knowl.* 2015; 1: 129-54.

11. Khodayari H, Amani SH and Amiri H. Ethnobotanical study of medicinal plants in different regions of Khuzestan Province. *Eco-phytochem. J. Med. Plants 2*015; 2: 12-26.

12. Dolatkhahi M and Nabipour I. Ethnobotanical study of medicinal plants used in the northeast Latrine zone of Persian Gulf. *J. Med. Plants* 2014; 2(50): 129-43.

13. Heydari A, Zali SH and Heydari GhA. Ethnobotany of Namarestagh countryside, Amol county (Mazandaran province). *J. Islam. Iran. Trad. Med.* 2015; 5: 330-9.

14. Maleki Kherzloo S, Ansari Ardali S and Maleki Khezrloo M. Ethnobotanical study and traditional usage of some medicinal plants of Ajab Shir county. *J. Islam. Iran. Tradi. Med.* 2017; 7: 499-506.

15. Salehi M. Ethnobotanical study of Alamut. Case srudy: four villages, Ovan, Varbon, Zavardasht and Zarabad. MA thesis in Anthropology, University of Tehran. 2009, pp: 203.

16. Ahvazi M, Mozaffarian V, Nejadsatari T, Mojab F, Charkhchiyan M and Khalighi-Sigaroodi F. Medicinal application of native plants (Lamiaceae and Rosaceae Families) of Alamut region in Gazvin Province. *J. Med. Plants* 2007; 4(24): 74-84.

17. Kalvandi R, Safikhani K, Najafi Gh and Babakhanlo P. Identification of medicinal

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

plants of Hamedan province. *Iran. J. Med. Aromat. Pl.* 2007; 23: 350-374.
18. Akbarzadeh A, Jaimand K, Hemmati A and Khanjani Shiraz B. Medicinal plants of Gilan province and their applications. *Iran. J. Med. Aromat. Pl.* 2010; 26: 326-47.
19. Musavi A. Final report of research project of collection and identification of plants of Zanjan Province and establishment of herbarium in research center of natural resources and livestock affairs of Zanjan Province. Research center of natural resources and livestock affairs of Zanjan Province. 2000, pp: 205.
20. Vafadar M, Toghranegar Z and Zamani A. A study of the floristic composition, life form, and chorology of plants in three areas of Abhar County (south east of Zanjan Province). *J. Taxon. Biosyst.* 2018; 9(33): 71-102.
21. Musavi A and Aghajanloo F. Identification and study of chorotype of medicinal plants of northwest of Tarome, Zanjan Province. 1st symposium of medicinal plants and herbal medicines of Lorestan. University of medical sciences and health services, Lorestan, Iran. 2003.
22. Musavi A. Medicinal plants of Zanjan Province. *Iran. J. Med. Aromat. Pl.* 2004; 20: 345-68.
23. Moghanloo L. Ethnobotanical study in Zanjan County. MSc thesis of Plant Systematics-Ecology, Kharazmy University. 2015, pp: 133.
24. Saadatpour M, Barani H, Abedi Sarvestani A and Forouzeh MR. Ethnobotanical study of Sojasrood medicinal plants (Zanjan Province). *J. Herb. Drugs* 2017; 8: 185-93.
25. Ministry of housing and urban development. Detailed design of Abhar city, Housing and urban development organization of Zanjan Province, Zanjan. 2011, pp: 214.
26. Rechinger KH. (ed.). Flora Iranica. Akademische Druck-und Verlagsanstalt, Graz. Austria. 1963 - 2005, Vols. 1-176. pp: 17136.
27. Assadi M, Maassoumi AA, Khatamsaz M and Mozaffarian V. Flora of Iran. Research Institute of Forests and Rangelands Publications. Tehran. 1988-2010, Vols: 1-58, pp: 4500.
28. Davis PH. (ed.). Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Edinburgh University Press, Edinburgh. 1965 - 1988, Vols. 1-10. pp: 7789.
29. Komarov VL and Shishkin BK. (eds.). Flora of USSR (Translated, by Landau N, Lavoott R, Blake Z and Behrman L.). Keter and IPST press, Jerusalem. 1963 - 1974, Vols: 1-32. pp: 19500.
30. Townsend CC, Guest E and Al-Ravi A. Flora of Iraq. Ministry of Agriculture and Agrarian Reform of the Republic of Iraq. Baghdad. 1966-1985, Vols: 1-9.
31. Ghahreman A. Plant systematics: Cormophytes of Iran. Iran University Press. Tehran. 1990-1994, Vols: 1-4.
32. APG IV. An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV. *Bot. J. Linn. Soc.* 2016; 181: 1-20.
33. The Plant list (version1.1). Retrieved from http://www.theplantlist.org. On: 3 September 2013.
34. Mozaffarian V. A dictionary of Iranian plant names. Farhang Moaser Publication. Tehran. 1998, pp: 750.
35. Mozaffarian VA. Identification of medicinal and aromatic plants of Iran. Farhang Moaser Publishers. Tehran. 2013, pp: 1444.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

36. Zargari A. Medicinal Plants.Tehran University Press. Tehran. 1997, Vols: 1-5. pp: 4854.
37. Azadbakht M. Medicinal Plant classification. Teimour zadeh publication. Tehran. 2000, pp: 4040.
38. Mir-Heidar H. Plant Learning, Usage of plants in prevention and treatment of disease (In Persian). Daftare- Nashre- Farhange-Islami. Tehran. 2004-2012, Vols: 1-8.
39. Management and Planning Organization of Zanjan Province, Planning and Budget Bureau, Studies of spatial planning of Zanjan province. 2009 - 2011, Vols: 1-10.
40. https://earth.google.com/web/On: 11 December 2016.
41. Dolatkhahi M and Ghorbani Nohooji M. The Most Used Medicinal Plant Species of Dashtestan (Bushehr Province), with Emphasize on Their Traditional Uses. *J. Med. Plants* 2013; 2(46): 85-105.

How to cite this article: Vafadar M, Zohreh Toghranegar Z. Ethnobotanical study of some medicinal plants of Abhar county, Zanjan province. ***Journal of Medicinal Plants*** 2020; 19(75): 30-54.
doi: 10.29252/jmp.19.75.30

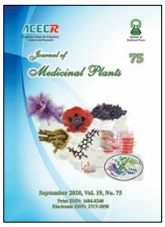
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]

J. Med. Plants 2020; 19(75): 30-54

Institute of Medicinal Plants

Journal of Medicinal Plants

Journal homepage: www.jmp.ir

Research Article

Ethnobotanical study of some medicinal plants of Abhar county, Zanjan province

Mahnaz Vafadar, Zohreh Toghranegar*

Department of Biology, Faculty of Science, University of Zanajn, Zanajn, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:
Abhar
Ethnobotany
Medicinal Plants
Zanjan Province

ABSTRACT

Background: Ethnobotany investigates the traditional and local application of plants in different regions by locals and different cultures. It aims at describing the relationships between cultures and plants, focusing on their applications. Local people and the elderly in each region have a lot of information about the uses of plants. **Objective:** The purpose of this study was to introduce the most important medicinal plants species in Abhar County and their applications in traditional therapies. **Methods:** After stydying the area, interviews with native connoisseurs, the medicinal plants of Abhar County were collected during 2015 - 2016 and by their scientific identification, the names in Persian, Local as well as the organs used, their medicinal properties, and usage were determined. **Results:** The findings of this study revealed the presence of 71 medicinal plants species belonging to 29 families. The families of Asteraceae, Fabaceae, and Lamiaceae with 11, 10, and 8 species, respectively, are the most important ones in the study area. The most important applications of them in Abhar County are for gastrointestinal disorders (54/93%). They are mostly used in brewed and boiled (76/06%), or extracted form (38/03%). **Conclusion:** Presence of 71 species of medicinal plants in Abhar County with their various uses by the local people in the treatment of diseases is indicative of the value of traditional medicine in this region. So, the preservation and development of this indigenous knowledge can play an important role in treatment of some diseases in a more appropriate, less costly and fewer side effects way.

* Corresponding author: Ztoghranegar@znu.ac.ir

doi: 10.29252/jmp.19.75.30
Received 8 February 2019; Received in revised form 11 June 2019; Accepted 12 June 2019
© 2020. Open access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.75.6.6]
[DOI: 10.29252/jmp.19.75.30]